

Abdylhamyt jöhitlere Ierusalimiň ýerine Yragy teklip etdi

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Abdylhamyt jöhitlere Ierusalimiň ýerine Yragy teklip etdi

ABDYLHAMYT JÖHITLERE IERUSALIMIŇ ÝERINE YRAGY TEKLIP ETDI

Soltan Abdylhamydyň hiç bir ýagdaýda Ierusalimi gözden sypdyrmasy mümkin däldi, teleseriallarda suratlandyrylýan soltan doly çeper-hyýaly obraz. Hakyky Abdylhamyt jöhitleri elden giderip biljek däldi

Soltan Abdylhamyt II tagta çykaryna garaşylmaýan şazadady. Şonuň üçinem ol beýleki şazadalara garanda erkin ýetişdirilipdi.

Ol Müsür ýaly birnäçe daşary ýurdy görüp gelipdi. Söwda bilen meşgullanyp, şahsy gaznasyna-da ep-esli maýa toplapdy. Ine, birdenem, ykbalyň öwrümi Soltan Hamyda tagtyň ýollaryny açdy oturyberdi.

Tagta çykyşy bolsa oňa doly trauma bolupdy. Agasy Soltan Abduleziz tagtdan agdarylandan soň şübheli ýagdaýda ölüpdi. Uly agasy soltan Myrat V tagta çykanyna kän wagt geçmänkä aklyndan azaşyp, tagtdan çetleşdirilipdi.

Hasam ýamany Soltan Hamyt Mithat paşanyň gözegçiligindäki hökümetde «93-nji ýylyň urşuna» şaýat bolup, döwlet ýolbaşçylarynyň ýalňyş kararlarynyň nähili uly betbagtçylyklara äkidýändigini gözi bilen görüpdi. Emma ony şübhe girdabyna iterjek waka bolsa Ali Suawiniň gurnan «Çyragan dökülşigidi».

Dony-sellesi, çapraz pikirleri bilen tanalan Galatasaray gimnaziýasynyň öňki müdiri Ali Suawi «93-nji ýyl urşundan» soň Stambulda migrant ýagdaýyna düşen raýatlary yzyna salyp, «Çyragan» köşgüne dökülip, ol ýerdäki gözegçilik astynda saklanýan Soltan Myrat V-i tagta çykarmaga synanyşypdy.

Ali Suawi Ýedi Sekiz Hasan paşanyň kellesine uran taýagynyň zarbyna öldi, şeýdibem döwlet agdarlyşygyna eden synanyşygy şowsuzlyga uçrady.

Soltan Abdylhamyt / Fotosurat: Wikipedia

Bu hadysadan soň Soltan Abdylhamyt soňunyň agasy Abdyleziz ýaly bolmagyndan gorkup, ýalňys ädimleri ätdi.

Soltan bolup biläýjek döwlet agdarlyşygyna synanyşygyň öňüni almak, özüni we maşgalasyny goramak üçin iňlis ilçisiniň üsti bilen Angliýadan kömek sorady.

Onuň bu haýys Osmanla gymmat düşdi. Iňlis söweşjeň gämileri Stambul bogazyna labyr atyp, yzyndan hederiň sebäp bolan konfliktlerinden birinde Kipr ýeke ok atylmazdan iňlislere berlipdi.

Soltan Abdylhamyt köşeşip, özüni dürsänden soň suw seňrikden agypdy. Ata-babalaryndan ýadygär galan ýerleri iňlisler gapyp alypdy, bu ýagdaý Soltan Abdylhamydy çuňňur gaýgy-gussa batyrypdy.

Kipr kagyz ýüzünde osmanly ýurdy bolup galanam bolsa, iş ýüzünde iňlisleriň eline geçipdi. Bu ýagdaý soltanyň ýer meselesinde alnyp barylýan syýasatda has seresaply bolmagyna getirdi.

Jöhit göçleri

Jöhitlere (ýewreýlere) iň ýakyn duran patyşa Abdylhamytdyr. Ol Osmanly döwletiniň taryhynyň dowamynda jöhit raýatlary bilen ýakyn gatnaşyk saklady.

Jöhit raýatlaryň Osmanlyda özlerini birinji derejeli raýat hasaplamaklary üçin döwletiň ähli strukturalarynda

işlemeklerine mümkinçilik döredilipdi, aýratynam maddy taýdan güýçlenmekleri goldanýardy. Hatda sionizme garşy göreşi döwlet syýasatyna öwren Abdylhamydyň döwründe-de asly jöhit Nazir paşa ýalylar köplükdi.

Soltan Abdylhamyt pikir edilşi ýaly Ýewropada we Russiýada uly kösençlikleri çekýän jöhitleriň osmanly ýurtlaryna gelip ýerleşmeklerine garşy däl-di. Gaýtam sionizmiň iň uly goldawçysy hasaplanýan Teodor Gersl bilen soltanyň duşman däl-de, dostduklaryny aýdyp bolar.

Soltan Abdylhamydyň Gersli duşman saýmaýandygyny görkezýän iň gowy subutnamany – döwletiň iň ýokary medallaryndan «Mejidiýe» nyşanynyň Gerslle berilenligindenem bilip bolýar.

Şeýle-de, jöhitleriň Ispaniýadan halas edilip, osmanly topraklaryna getirilmeginiň 400 ýyllygyny tutuş ýurtda dabaraly belläp geçmegi buýranam Soltan Abdylhamydyň özüdi.

• **Sionistler we Abdylhamyt nähili ýüzbe-ýüz boldy**

Gersliň Soltan Abdylhamyda eden Ieusalim bilen birlikde palestini topraklaryna ýerleşmek talaby-da, pikir edilşi ýaly gazaply garşylyga uçramandy, ýöne Abdylhamyt bu teklibi kabulam etmedi.

Professorlar Hüseyin Çeligiň, Wahdetdin Enginiň arhiw

materiallaryny gözläp ýüze çykaran maglumatlarynda Soltan Abdylhamyt möhüm hyzmatdaşlary hasaplaýan ýewropa jöhitlerini elden gidermejek bolup, olaryň palestinaly teklibine ýok diýenem bolsa, Yrakda we onuň töwereginde (Mesopotamiýada) jöhitleriň bir ýere göçüp gelmegine rugsat berip biljekdigini beýan edipdir.

Sionistler bolsa ykdysady taýdan halys batan Osmanlynyň bildirilýän talaplara garşy durup bilmejegini pikir edip Ierusalim bilen birlikde Palestina göçüp gelmek pikirini öňe sürdi.

Soltan Abdylhamyt sionistleriň bu tutumyny görmezlige salyp bilmedi we ýewropaly jöhitlere Palestina meselesinde garşy çykdy.

Şeýle-de, döwlet derejesindäki dokumentlerdenem görlüşi ýaly, patyşa Ierusalime zyýarata gelen her jöhidiň ýakyndan yzarlanmagyny buýrupdyr we iň esasysy-da Palestinadaky satyn alynan her garyş ýeri ýakyndan öwrenildir.

Soltan Abdylhamyt Palestinadaky ýerleriň sionistlere satylmagynyň önüni almak üçin döwlet işgärlerine yzyny üzmän görkezmeler ugradypdyr, pozitiw fondlaryň Ierusalimdäki mülkleri satyn almagyny goldapdyr we Ierusalimde şübheli hasaplanýan mülkleri hut özi satyn alyp, şahsy mülküne goşupdyr.

Resmi maglumatlardan görlüşi ýaly, Soltan Abdylhamyt Ierusalimde sionisler bilen «tutdum-gapdym» oýnuny oýnapdyr.

Teodor Gersl

• **Abdylhamytdan Ierusalimiň talap edilmegi resmi dokumentlerde**

Soltan Abdylhamytdan Ierusalim bilen bile Palestinadan pul we syýasy goldawyň öwezine ýer islän Teodor Gersl bu teklibi bir gezek edip oňmandy.

Gersliň baý işewür we mediýa hojaýyny Mesýe Newlinskini «Ýyldyz» köşgüne ugradyp, Palestinanyň berilmegini soramagy resmi hasaplara-da geçdi.

Newlinskiý Kritdäki çöküşligi-de amatly pursat bilip, sionistleriň bu «naýynjar» teklibini kabul eden ýagdaýlarynda Osmanlynyň ähli dert-aladalaryndan halas boljakdygyny şu sözler bilen beýan edipdir:

«Hökümeti-Seniýäniň ahwaly-maliýesi jöhit maýadarlaryň goldawy bolmazdan düzeljek iş däl. Bu maýadarlar bolsa Hökümeti-Osmaniýäniň garamagyndaky Arzy-Palestinanyň bir bölejik ýerinde müstemlekat (awtonom) görnüşinde ýaşamakdan başga zat islänok. Jeddi-jelilüşany jenaby-patyşahy soltan Selim han hezretleri öz wagtynda Garbiýe (Günbatar) jöhitleriniň Memaliki-şahanesine gelmegine rugsat beripdir. Şu geze hem zaty-şahane jöhitleriň şu müşgilini bitirse, hiç hili zyýan görmez. Çünki jöhitleriň syýasat bilen işi ýok. Beýleki bir ýandan hökümet muňa rugsat bermedik ýagdaýynda jöhitler barybir maksadyna başga ýoldan başga emeller bilen ýeterler.

Jöhitleriň akylly, baýlygynyň kändigini-de, metbugat serişdeleri bilenem kän işleri bitirip bilýändigini ýatdan çykarmaň».

Newlinski gysgaça şeýle diýýärdi:

– Palestinany bize beriň, bizem sizi ähli dert-aladalaryňyzdan dyndaralyň. Bu size syýasy taýdanam hiç hili kynçylyk döretmez, çünki jöhitler syýasat bilen meşgullanýan halk däl, eger siz jöhitleriň teklibini kabul etmeseňizem, barybir jöhitler bir alajyny tapyp, ol ýerleri alarlar.

Abdylhamydyň muňa näme jogap bereni belli dälem bolsa, Ierusalimdäki gözegçiligi güýçlendirişine seredenimizde, bu sözler «Ýyldyz» köşgünde oňyn garşylanmandyr.

• **Soltan Abdylhamyt Ierusalimiň iň uly pomeşigidi**

Soltan Abdylhamyt aýratynam Ierusalim sebitindäki ýer alyş-çalşyklaryny berk gözegçiligi astynda saklaýardy.

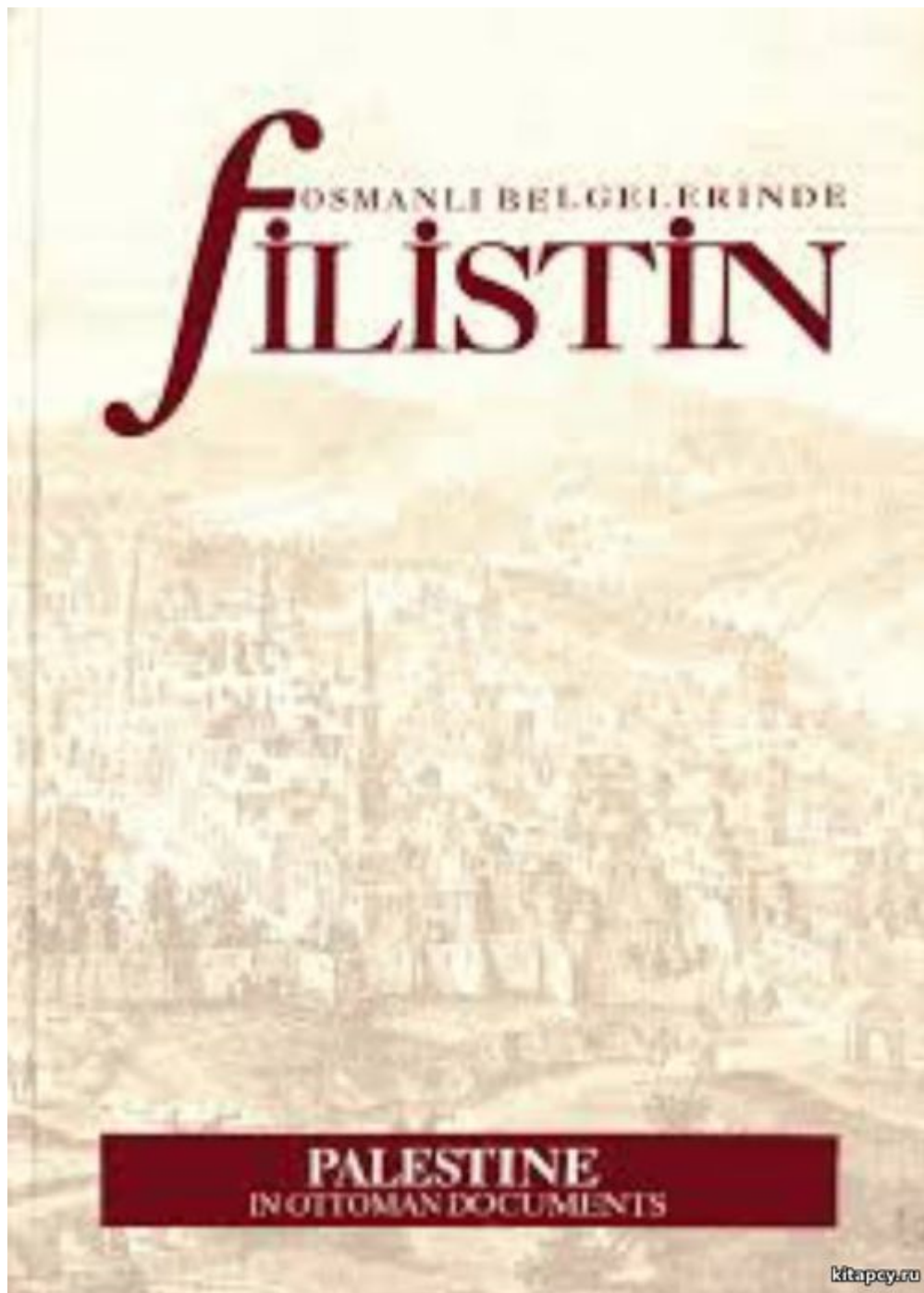
Ol sionistleriň we sionizme ýakyn durýan fondlaryň bu ýerlerden ýer almagynyň önüni almak üçin elinden gelenini edýärdi.

Şeýle görnüşde käbir fondlaryň sebitde mülkleri satyn almagyna ýardam edişi ýaly strategiki nokatlardaky käbir mülkleri satyn alyp gorag astyna almaga synanyşýardy.

Bu synanyşyk şeýle bir sepgide ýetipdi welin, Palestinanyň iň uly pomeşigi (ýer eýesi) Soltan Abdylhamyt bolupdy.

Soltan Abdylhamydyň hiç bir ýagdaýda Ierusalimi gözden sypdyrmasy mümkin däldi, teleseriallarda suratlandyrylýan soltan doly çeper-hyýaly obraz. Hakyky Abdylhamyt jöhitleri elden giderip biljek däldi.

Aýdylşy ýaly Teodor Gersl bilen duşmançylygy-da ýokdy, gaýtam Gersl Abdylhamydy jöhitleriň magnawy atasy hökmünde sylaýardy. Soltan bolsa Gersli iň ýokary medaly bilen sylaglapdyr. Ikisiniň düşünişmedik meselesi ýeri paýlaşyp bilmezlik däl-de, ýeriň lokasiýasyna degişli meseledi.

* *Giňişleýin öwrenmek üçin Döwlet arhiwiniň taýýarlan «Osmanly dokumentlerinde Palestina» kitabyny okap bilersiňiz.*
Mehmet MAZLUM ÇELİK.

Ýekşenbe, 30.08.2023 ý. Taryhy makalalar